
DICTIONARE ȘI ENCICLOPEDII VEST-EUROPENE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

Andrei Emilciuc

Colecția de carte a Muzeului Național de Istorie a Moldovei include o serie de dicționare și enciclopedii de o mare valoare istorică și patrimonială pentru Vechiul Continent, care au văzut lumina tiparului la tipografii cu renume din Europa Occidentală. Acestea au contribuit esențial la popularizarea științei și cunoașterea limbilor în rândul populației, devenind un fenomen social în secolele XVIII-XIX.

Dicționarele sunt definite drept opere lexicografice cuprinzând cuvintele unei limbi, ale unui dialect, ale unui domeniu de activitate, ale unui scriitor etc., organizate într-o anumită ordine (de obicei alfabetică) și explicate în aceeași limbă sau traduse într-o limbă străină. O varietate distinctivă a acestora o reprezintă dicționarele enciclopedice, sau mai simplu enciclopediile. Enciclopediile reflectă evoluția procesului de cunoaștere, putând fi considerate muzee ale cunoștințelor, corpuri sistematice de cunoștințe depozitate pe rafturi și polițe într-o ordine alfabetică, bine definită în spațiu și timp. Însă enciclopediile nu au avut din start forma lor actuală. Fără a încerca să reproducem aici întreaga istorie a apariției și dezvoltării acestui gen de publicații, vom puncta doar cele mai importante momente, esențiale în contextul temei abordate.

Având o concepție antică, și cu numeroase mostre medievale, dicționarele și enciclopediile au căpătat o popularitate imensă doar în condițiile Iluminismului, în special după publicarea de Denis Diderot și Jean Le Rond d'Alembert în perioada 1751-1780 a ediției intitulată *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, care la rândul său a avut ca punct de pornire încercarea traducerii lucrării enciclopedice a lui Ephraim Chambers, apărută la Londra în 1728 (Горнфельд 1904, 879). Anume aceste lucrări erau primele enciclopedii universale, prin stilul accesibil, dar sistematic, profund și cuprinzător tematic al conținutului. Cele două volume ale Enciclopediei lui Chambers, pe lângă criteriul al-

fabetic de structurare, au introdus și o altă inovație: referințe interne de la un articol la altul, fiind prima lucrare de acest gen cu un aspect aproape contemporan. Referințele interne trebuiau să acopere ruptura radicală de cutumele existente în privința relației propice între subiecte, odată cu trecerea la ordonarea alfabetică. Aceasta era și motivația plasării în prefețele acestor lucrări a unor diagrame de corelație a cunoștințelor, chiar dacă autorii recunoșteau că orice clasificare de acest gen poartă într-o mare măsură un caracter subiectiv (Yeo 2005, 671).

Enciclopedia lui D. Diderot era, pe de altă parte, prima la care în pregătirea textelor pentru publicare au participat oameni de știință, scriitori, ingineri, călători francezi și din alte țări. Doar unele articolele dedicate cărții erau semnate de D. Diderot, precum „tipografie”, „comerț de carte”. Cititorii erau atrași de numeroase anexe ce ilustrau tehnologia de producție a diferitelor obiecte, instrumentele și metodele necesare în producerea lor, erau prezentate aspecte practice ale cunoașterii. Forțele reacționare au întâmpinat cu ostilitate eforturile remarcabile ale enciclopediștilor, forțându-l pe D. Diderot să decidă sistarea tipăririi ei și restituirea sumelor încasate de la comanditari. Însă aceștia au refuzat să accepte restituirea banilor, iar cu eforturile lor și sprijinul opiniei publice ediția a fost până la urmă finalizată. Ea includea 28 de volume, 71.818 articole și 2.885 ilustrații (gravuri). Semnificația istorică a acestei enciclopedii constă în faptul că ea conține o analiză sistematică a ideilor iluminismului francez, expuse de însuși reprezentanții acestui curent ideologic și cultural (Magee 125; Lough 1971, 236, 258).

Opiniile lui D. Diderot în privința la ceea cum ar trebui să fie o enciclopedie, au fost expuse în articolul cu același titlu. Potrivit acestuia, enciclopedia perfectă ar trebui să fie ceva mai mult decât suma părților sale. D. Diderot considera că enciclopedia trebuie să stabilească legături între concepte. Dându-și seama că întreaga gamă de cunoștințe umane

nu poate fi inclusă într-o singură lucrare, el totuși credea că se poate, cel puțin arată corelația dintre concepțiile existente (Горнфельд 1904, 879). De altfel, seria *Encyclopédie methodique* (166 de volume, 1782-1832), ce a succedat Enciclopediei lui D. Diderot, era structurată pe discipline. Fiecare subiect era încredințat unui expert de vază, cu dreptul de a descrie și codifica un domeniu de știință aproape fără limită de cuvinte. Enciclopediile, care anterior puneau accentul pe cunoștințele generale, acum aprofundau cunoașterea (Yeo 2005, 671).

Concepția în cauză va fi preluată și în enciclopedia *Britannica*, primul volum al căreia a văzut lumina tiparului la Londra în 1772. Dicționarul enciclopedic a lui F.A. Brockhaus, va marca totuși bifurcarea tipologică a enciclopediilor și îndepărtarea de la acest concept. Apărută între 1796-1808 la Leipzig, prima ediție a acestei enciclopedii era destul de mică, doar șase volume. Reducerea volumului în comparație cu enciclopediile anterioare era explicată prin dezideratul de a face lucrarea mai accesibilă pentru înțelegere. Enciclopedia nu-și punea drept scop să înlocuiască manualele, ci doar să expună într-o manieră populară și fără detalii excesive rezultatele cercetărilor și descoperirilor din acel timp. Acest stil a fost ulterior preluat de majoritatea enciclopediilor secolului al XIX-lea, atât în Europa cât și în Statele Unite ale Americii. Cât privește *Allgemeine deutsche Real-Encyclopädie für die gebildeten Stände*, cum se numea *Encyclopedia Brockhaus* până la ediția a 13-a, volumele căreia aveau să apară între 1882 și 1887, după ce drepturile asupra editării ei vor fi achiziționate de F.A. Brockhaus în 1808, contra unei sume relativ mici, de 1800 de taleri, aceasta va crește simțitor în volum de la ediție la alta (Горнфельд 1904, 881).

Schimbarea avea să contribuie la o răspândire extrem de largă a enciclopediilor în Europa, devenind genul cel mai tirajat, dar și „piratat” de editorii și tipograful europeni. Drept exemplu elocvent pentru această ultimă afirmație, amintim Enciclopedia *Histoire Naturelle Générale et Particulière*. Ediția originală, sub îngrijirea lui G.-L. Leclerc de Buffon, a apărut între 1749-1804 la Imprimeria Regală din Paris, fondată încă în 1640 de Cardinalul de Richelieu, și avea 36 de volume (+ 8 volume sub îngrijirea lui Etienne de Lacepede) în format in-4°. Tirajul primelor trei volume succesive ale enciclopediei s-au epuizat în doar șase săptămâni, fapt ce nu avea cum să nu atragă doritorii de a se îmbogăți pe munca stră-

ină (Roger 1989, 237). Astfel, în colecțiile MNIM găsim o ediție cu același titlu și conținut, care a părut la Deux-Ponts (Zweibrücken), la Editura *Sanson et Compagnie* între 1785-1790, în 54 de volume. Ca și ediția originală volumele au muchile aurite, legături din piele, litografiile și hărțile color, dar sunt în format in-12° (Leclerc de Buffon 1785)¹. Pentru că ediția încălca drepturile de autor, editura a fost dată în judecată de G.-L. Leclerc de Buffon, fiind acuzată de contrafacere (Genet-Varcin, Roger 1954, 156).

O lucrare similară, dar câteva volume a căreia se regăsesc chiar în originalul primei ediții în colecțiile MNIM, este cea semnată de Carl von Linné (1707-1778) – *Systema Plantarum Europae (Coloniae-Allobrogum 1785)*, care este și cea mea veche lucrare enciclopedică din colecția MNIM. Tot de același autor amintim și lucrarea enciclopedică *Systema Vegetabilium*, a cărei primă ediție a fost publicată în 1735, iar în colecțiile MNIM regăsim ediția a XVI-a a acestei lucrări (Stuttgart 1819-1820)². Secolul al XVIII-lea de altfel se va dovedi a fi deosebit de fructuos în serii enciclopedice emblematică, apărute în zeci de reeditări.

În secolul al XIX-lea o popularitate imensă l-a avut enciclopedia germană *Konversations-Lexikon* al lui J. Meyer (1839-1852, 46 de volume, ulterior apărând încă 6 cu suplimente), cea engleză *Penny Cyclopaedia*, care apărea săptămânal și costa doar un penny și cea franceză *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle (Marele dicționar universal al secolului al XIX-lea, 17 volume cu suplimente publicate între 1866-1890)* (Есипова 2011, 306). Această din urmă lucrare, numită generic *Grand Larousse du dix-neuvième* se regăsește și în colecțiile MNIM, însă nu a avut o circulație locală, fiind achiziționată de o echipă de colaboratori ai muzeului de la Moscova, încă în perioada de până la destrămarea URSS (Larousse 1865)³.

Publicarea dicționarului a fost gândită și realizată de Pierre Larousse, el fiind și într-o măsură substanțială autorul articolelor, la scrierea căroră a apelat totuși la colaboratori anonimi. Pierre Larousse (1817-1875), era un filolog francez care, negăsind un sprijin pentru planurile sale de tipărire a literaturii instructiv-educative, a fondat propria lui editură. Într-o epocă a industrializării și a creșterii interesului pentru știință și cultură,

¹ MNIM, FB-23251/10-14. Vol. IV, VIII, XIII, XV, XIX.

² MNIM, FA-8570 (20-23). Vol. 1, 4-6.

³ MNIM, FA-8076/1-14. Vol. 1, 2, 5, 6, 8-17.

lucrarea sa enciclopedică a avut un succes excepțional, făcând din *Larousse* unul dintre cele mai importante centre editoriale din Europa din acea epocă (Bookseller 1864, 842). Volumele 1-14, care acoperă A-Te, au văzut lumina tiparului între 1866-1875, iar volumul 15 în 1876, adică deja după moartea sa. Primul supliment (volumul 16) a fost publicat în 1877, iar al doilea supliment (volumul 17) în 1890. Urmașii lui Larousse, au publicat, de asemenea, completări la enciclopedie, sub forma unei reviste numite *Revue encyclopédique* (1891-1900), apoi *Revue Universelle* (1900-1905) (Горнфельд 1904, 880; Blasselle 1998, 67).

Spre deosebire de Dicționarul lui Emile Littré, Grand Larousse este în primul rând o enciclopedie. Este dogmatic și are un stil distinctiv și personal. Un astfel de exemplu de subiectivism apare cu privire la împăratul Napoleon Bonaparte. Pentru Pierre Larousse, ceea ce a făcut Napoleon în timpul Republicii până la lovitura de stat din 18 Brumar a fost virtuos și glorios, dar lovitura de stat și conducerea ulterioară a statului pe timpul consulatului și imperiului au fost de tip tiranic. Prin urmare, Grand Larousse a avut două aprecieri distinctive: una pentru *Bonaparte, Napoleon*, care, în conformitate cu textul articolului sub acest titlu, a murit pe 18 Brumar (09 noiembrie 1799), și una pentru Napoleon I în calitate de consul și împărat, pentru care a creat un articol separat. Deși este adevărat că Napoleon Bonaparte și-a schimbat numele de Napoleon I, acest lucru l-a realizat doar după încoronarea sa ca împărat, nu după lovitura de stat din 18 brumar (Lepape 2003, 517-518).

Întrucât limba franceză avea o circulație extrem de largă în Principatele Române, dar și în Imperiul Rus în secolul al XIX-lea, fiind o limbă „la modă”, o răspândire largă pe teritoriul actualului stat Republica Moldova și la spațiului limitrof l-au avut în speță enciclopediile și dicționarele franceze. Astfel, enciclopediile și dicționarele din colecțiile MNIM sunt, în marea lor majoritate, creația unor editori francezi precum: Garnier Frères, Pierre Didot L'ainé et de Firmin Didot (ulterior Firmin Didot Frères, fils et Cie), Didier et Cie, Amable Costes, Hachette et Cie, Guillaumin et Cie ș.a.

Din rândul acestor nume se evidențiază mai ales membrii familiei Didot, care au realizat o intensă activitate tipografică și editorială: François Ambroise Didot (1730-1804), Pierre François Didot (1732-1795), Pierre Didot (1760-1853), Firmin Didot (1764-1836) și Henri Didot (1765-1862).

Pierre Didot, a fost un mare editor francez, imprimăria sa funcționând din ordinul Guvernului, la Luvru, pe întreaga perioadă a Consulatului. Edițiile sale celebre din această perioadă sunt creațiile poetilor romani Virgiliu și Horațiu, și a dramaturgilor francezi Jean Racine și Jean de La Fontaine. Ediției sale a operelor lui Virgil i-a fost acordată medalia de aur la expoziția de carte din 1798. De asemenea, Consiliul examinatorilor expoziției din 1806 a apreciat ediția sa a operelor lui Racine ca „cea mai perfectă producție tipografică din toate timpurile” (Piton 1856, 6).

În ceea ce-l privește pe Firmin Didot, acesta, împreună cu italianul Giambattista Bodoni, este creditat cu introducerea clasificării moderne a seturilor de caractere (fonturilor). Tipurile de caractere pe care Firmin Didot le utiliza se caracterizau prin contrastul extrem, obținut prin succesiunea liniilor groase și subțiri, prin utilizarea de șerifuri⁴ subțiri și accentuarea pe verticală a literelor. Mai multe fonturi de azi au la bază fonturile folosite de Firmin Didot, printre care Linotype Didot și HTF Didot. Firmin Didot a fost inventatorul stereotipografiei, care a schimbat în întregime comerțul cu carte și a fost primul care a utilizat gravarea scrisului cursiv „englezesc” și rotunjit. La editura Firmin Didot au apărut lucrări precum *Les ruines de Pompéi*, *Le Panthéon égyptien* de Champollion-Figeac, și *Historial Jongleur*, tipărite cu caractere gotice, cu inițiale și finale decorate, frontispicii și vignete, precum edițiile din secolul al XV-lea (Piton 1856, 9).

În colecțiile MNIM se păstrează doar o singură lucrare de tip dicționar enciclopedic, care poartă în caseta tehnică pe editorii Pierre Didot și Firmin Didot. Este vorba de *Dictionnaire Philosophique*, apărut la 1816 la Paris, o reeditare a dicționarului enciclopedic publicat de Voltaire în 1764, care conținea suplimentar precizări, opinii și adnotări extrase din Dicționarul Academiei Franceze. Astfel dacă ediția originală avea 344 pagini, format in-8°, ediția din 1816 era una în 14 volume, e adevărat, fiind în format in-18°.

O altă editură franceză renumită, care a publicat dicționare și enciclopedii în perioada respectivă, care sunt prezente în colecțiile MNIM este Hachette et Cie. Aceasta a fost fondată în 1826 de către Louis Hachette (1800-1864), care își avea se-

⁴ **Serif-urile** sunt mici cărlige (proeminente, excrescente) aflate la capetele caracterelor.

diul în arondismentul 15 din Paris, și a devenit în scurt timp una din cele mai mari edituri din Franța. Louis Hachette s-a lansat ca un editor de manuale ieftine, compendii pentru școală, dând dovadă de spirit comercial, el își depășea concurenții gășind abil publicații profitabile. Tirajul mare a fost întotdeauna un scop al editorului. Într-unul din cataloagele de publicitate se sublinia faptul că firma sa a reușit în trei ani să comercializeze peste 1,7 milioane de exemplare din cartea Contesei de Ségur *Les Petites Filles modèles* și până la jumătate de milion de alte titluri de carte pentru tinerii cititori (Есипова 2011, 307). Editura a fost achiziționată de către Grupul Lagardère în 1981, dar își continuă activitatea sub același nume. În 2004 Editura Hachette a înghițit la rândul său editura Larousse, sporindu-și astfel cota de afaceri în domeniul dicționarelor și enciclopediilor (Есипова 2011, 337, 340). În colecțiile MNIM din dicționarele lingvistice și enciclopedice ale acestei edituri găsim *Dictionnaire de la langue française* al lui Emile Littré (două volume, Paris, 1873-1874)⁵ și *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines* sub redacția lui Ch. Daremberg și Edm. Saglio (Paris, 1898)⁶.

Ținem să amintim în această ordine de idei și de editura Garnier Freres, fondată în anul 1833 de frații Auguste și Hippolyte Garnier. Aceștia s-au afirmat plenar după ce au început în 1847-1848 editarea *Dictionnaire national* al lui Louis Nicolas Bescherelle, inițial cu Simon Éditeur, iar apoi de sine stătător. În 1893 editura a lansat celebra colecție de clasici francezi *Classiques Garnier*, cu aparat critic și la preț scăzut. Abia după 160 de ani de activitate, în 1983, editura a fost preluată de *Presses de la Cité*. Marca comercială *Classiques Garnier* continuă totuși să existe, sub ea apărând numeroase cărți tipărite și digitale⁷. În colecțiile MNIM găsim aparținând acestei edituri *Dictionnaire de la conversation et de la lecture* (Paris, 1846)⁸ și lucrarea *Oeuvres complètes de Diderot*

de J. Assézat (Paris, 1875-1877), volumele XIV-XVII ale căreia reproduc dicționarul enciclopedic al lui D. Diderot⁹, despre care am menționat chiar în startul acestui articol.

În conformitate cu rigorile timpului, enciclopediile din această perioadă conțineau articole la care autorii trebuiau să țină cont de poziția bisericii și a statului (Emilciuc 2012). De aceea edițiile străine erau adesea mai populare decât cele tipărite în propria limbă. Astfel, *Dicționarul Enciclopedic Brockhaus*, interzis de către de Cenzura rusă încă din 1815 (Мильчина 2006, 133-134), adesea apare în bagajele celor ce ajungeau în Basarabia, dar organele de control aveau grijă ca volumele în cauză să ajungă, fie înapoi peste hotarele Imperiului Rus, fie în Biblioteca Comitetului de Cenzură de la Sankt Petersburg (Emilciuc 2013, 40).

Creșterea tirajelor și diminuarea costurilor tipografice datorate inovațiilor tehnologice, cumulate cu popularitatea dicționarelor și enciclopediilor, au contribuit la răspândirea cunoștințelor în rândul maselor. Aceste lucrări acopereau cererea crescândă odată cu răspândirea pe scară largă a învățământului secundar (Богданова 2006, 25). Edițiile câtorva enciclopedii începute încă în secolele XVIII-XIX, continuă să apară și astăzi, deja într-o formă digitală, pentru a face față rigorilor timpului. Cele mai elocvente exemple în acest sens sunt Enciclopediile *Britannica*¹⁰, Larousse¹¹ sau Brockhaus¹².

Dar pe lângă semnificația lor pentru istoria cărții și a caselor editoriale, enciclopediile și dicționarele din colecțiile MNIM oferă cercetătorului și informații despre diverse aspecte privitoare la circulația cărții. În rândul dicționarelor și enciclopediilor ce se păstrează în colecția de carte a MNIM găsim aplicate diverse sigilii, care atestă că aceste exemplare au trecut încă în epocă prin mâinile a diverși negustori de carte (precum N.A. Danielopoulo din București¹³, sau L. Dîh din Chișinău¹⁴), fie, au fost folosite de studenții diverselor instituții de învățământ (precum Universitatea din Odesa¹⁵ sau Liceul B.P. Hasdeu din Chișinău¹⁶). Există

⁵ MNIM, FB-27513-7(1-2) (Littré 1873). Prima ediție a *Dictionnaire de la langue française*, sau *Le Littré*, a apărut la fel la editura Hachette între 1863 și 1872, iar în colecțiile MNIM se regăsesc volumele I și II ale ediției a doua, ce a apărut între 1873 și 1877.

⁶ MNIM, FA-10547-55.

⁷ <http://www.classiques-garnier.com/>

⁸ Această enciclopedie, avându-l ca redactor-șef și autor al unui număr mare de articole pe William Duckett (1805-1873), jurnalist francez de renume, a apărut inițial între 1832 și 1851 în 52 de volume. Titlul, formatul și ordonarea materiilor erau împrumutate din *Konversations-Lexikon* al lui Joseph Meyer. În colecțiile MNIM se regăsește volumul LX, al optulea de supliment. MNIM, FB-27513-10.

⁹ În colecțiile MNIM se regăsesc volumele XIV și XV, ce includ termenii cu literele A-E și F-L ale Enciclopediei lui D. Diderot. FB-27514-6 (1-2).

¹⁰ <http://www.britannica.com>

¹¹ <http://www.larousse.fr/encyclopedie>

¹² <http://www.brockhaus.de>

¹³ MNIM, FA-8384-39. Volum ajuns în colecțiile MNIM prin transfer instituțional de la BNRM.

¹⁴ MNIM, FA-4668. Volum ajuns în colecțiile MNIM prin transfer instituțional de la MNEIM.

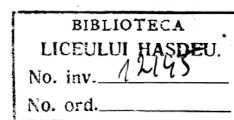
MNIM, FA-4668.
(Sadler 1864)

MNIM, FA-8384-39.
(Dictionnaire 1863)

MNIM, FB-27513-7 (1)
(Littré 1873).

MNIM, FA-8384-40.
(Forcellini 1861).

un volum care nu doar că poartă sigiliul din epocă a Bibliotecii Publice din Odesa, ci și are înscris pe pagina de titlu înscrisura „E. Vucina”¹⁷. Caracterul lucrării (o enciclopedie de comerț și navigație), ne face să presupunem, că volumul a aparținut unui descendent al neamului de negustori de origine greacă din Odesa, Vucina, printre care cel mai de rezonanță nume este cel al lui Ivan Vucina (gr. Ioannis Voutsinas, 1799-1902) – consul grec la Odesa, mare mecenat și filantrop.

Valoarea acestor lucrări este dată și de înalta ținută editorială a volumelor: coperte din marochin inscripționate în relief, muchii de pagină aurite, litografii și gravuri color, cotoare cu nervuri și alte elemente clasice de decorare a cărții. Dicționarul Larousse, spre exemplu, include, în opinia cercetătoarei Thora van Male, probabil cele mai superbe elemente decorative pe care le-a avut vreun dicționar de până sau după apariția sa. La începutul și sfârșitul fiecărui capitol-literă, o imagine de frontispiciu prezintă diverse scene, făcând referință la termenii incluși în capitol, iar literei respective îi este rezervat rolul central¹⁸ (van Male 2002a, 102; van Male 2002b, 743).

Vorbind de starea de conservare a dicționarelor și enciclopediilor vest-europene din colecțiile

MNIM, trebuie să constatăm, însă, că aceasta este, din păcate, foarte precară. Chiar dacă le sunt asigurate condiții propice de păstrare, majoritatea au intrat în colecțiile MNIM în special prin transfer centralizat de la alte instituții, în care selecția s-a făcut anume în baza acestui principiu. Din acest considerent, marea lor majoritate au fost înscrise nu în fondul de bază, ci în cel auxiliar. Mai mult, după ce în 1991 accentul s-a pus pe salvagardarea și muzeificarea valorilor istorice naționale, cartea vest-europeană nu mai este o prioritate nici pentru restaurare, și nici pentru achiziție. O schimbare în acest sens nu se întrevide datorită finanțării insuficiente și a numărului redus de restauratori din cadrul instituției muzeale. Însă, în opinia noastră, valorificarea științifică și muzeografică a acestor piese de patrimoniu reprezintă un imperativ al dezvoltării și popularizării colecțiilor muzeului, atât pe plan național, dar mai ales internațional.

În cele din urmă, în baza analizei surselor bibliografice indicate mai jos, precum și a volumelor ce se păstrează în colecțiile MNIM, putem insista cu fermitate asupra necesității elaborării și publicării în viitorul apropiat a unui catalog de carte vest-europeană, care să ofere muzeografilor, dar și publicului vizitator o perspectivă mai clară asupra valorilor bibliofile deținute de muzeu.

Bibliografie

- Blasselle 1998:** B. Blasselle, *Histoire du livre: Volume II. Le triomphe de l'édition* (Paris 1998).
Bookseller 1864: The Bookseller: A handbook of British and Foreign Literature (London, December 10, 1864).
Dictionnaire 1863: Dictionnaire universel théorique et pratique, du commerce et de la navigation, T. 2. H-Z (Paris: Librairie de Guillaumin et Cie 1863).
Emilciuc 2012: A. Emilciuc, Cadrul legal al circulației cărților vest-europene în Imperiul Rus (1721-1917). *Tyragetia* s.n. VI/2, 2012, 9-28.
Emilciuc 2013: A. Emilciuc, Cărți vest-europene în Basarabia: căi de difuzare și control guvernamental (1812-1862). *Tyragetia* s.n. VII/2, 2013, 31-54.
Forcellini 1861: A. Forcellini, *Lexicon. Opera et Studio. Tomus Secundus* (Prati: Typis Aldinianis 1861).

¹⁵ MNIM, FB-27513-7 (1). Volum ajuns în colecțiile MNIM prin transfer instituțional de la Muzeul memorial Serghei Lazo.

¹⁶ MNIM, FA-8384-40. Volum ajuns în colecțiile MNIM prin transfer instituțional de la BNRM.

¹⁷ MNIM, FA-8384-37 (Dictionnaire 1863). Volum ajuns în colecțiile MNIM prin transfer instituțional de la BNRM.

¹⁸ Autoarea folosește termenul de imagine „iconoforică”, prin care definește imaginea a cărei caracteristică distinctivă constă în litera cu care începe numele referentului său.

- Genet-Varcin, Roger 1954:** E. Genet-Varcin, J. Roger, *Bibliographie de Buffon* (Paris 1954).
- Larousse 1865:** P. Larousse, *Grand dictionnaire universel du 19 siècle* (Paris 1865).
- Leclerc de Buffon 1785:** G.L. Leclerc de Buffon, *Histoire Naturelle Générale et Particulière*, vol. 1-54 (Deux Ponts 1785-1790).
- Lepape 2003:** P. Lepape, *Le pays de la littérature: Des Serments de Strasbourg à l'enterrement de Sartre* (Paris 2003).
- Littré 1873:** Em. Littré, *Dictionnaire de la langue française. Tome premier* (Paris: Librairie Hachette et Cie 1873).
- Lough 1971:** J. Lough, *The Encyclopédie* (New York 1971).
- Magee 1998:** B. Magee, *The Story of Philosophy* (New York 1998).
- Piton 1856:** E. Piton, *Famille Firmin-Didot* (Paris 1856).
- Roger 1989:** J. Roger, *Buffon, un philosophe au Jardin du Roi*, Fayard (Paris 1989).
- Sadler 1864:** P. Sadler, *Nouveau dictionnaire portatif anglais-français et français-anglais* (Paris: J.H. Truchy 1864).
- Séguir 1863:** C. de Séguir, *Les petites filles modèles* (3e éd.) (Paris 1863).
- van Male 2002a:** Th. van Male, *From incipit to iconophor*. In: *Historical Dictionaries and Historical Dictionary Research. Papers from the International Conference on Historical Lexicography and Lexicology* (Leicester 2002), 95-108.
- van Male 2002b:** Th. van Male, *Cryptic avatars: the ornamental illustrations of rare initial letters in French dictionaries*. In: (Eds. A. Braasch, C. Povlsen) *Proceedings of the Tenth Euralex International Congress* (Copenhagen 2002), 741-746.
- Yeo 2005:** R. Yeo, *Encyclopedism*. In: *New Dictionary of History of Ideas*, vol. 2 (T. Gale 2005), 669-673.
- Богданова 2006:** Н.Ф. Богданова, *От папирусов до электронных книг. Культура народов Причерноморья №77* (Симферополь 2006), 14-31.
- Горнфельд 1904:** А. Горнфельд, *Энциклопедия*. В: *Энциклопедический Словарь*, том XL^A, Изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон (Санкт Петербург 1904), 877-882.
- Есипова 2011:** В.А. Есипова, *История книги* (Томск 2011).

Western European dictionaries and encyclopedias from the collections of the National Museum of History of Moldova

Abstract

The book collection of the National Museum of History of Moldova includes a number of dictionaries and encyclopedias of a certain historical and cultural value, which were published in reputable printing houses of Western Europe. They have become a social phenomenon in the 18th and 19th centuries, appearing in dozens of editions and contributing significantly to the popularization of science and knowledge of languages among the population. These books are valuable also in terms of their design: leather bindings decorated with relief ornaments and inscriptions, gold stamping on the spines and gilded page edges, color lithographs and engravings, and other classic decorative elements. The article attempts to review the museum collection of such encyclopedias and dictionaries from the perspective of the history of book publishing in Western Europe in the 18th and 19th century.

Западноевропейские словари и энциклопедии в коллекциях Национального музея истории Молдовы

Резюме

Книжная коллекция Национального музея истории Молдовы включает в себя ряд словарей и энциклопедий несомненного исторического и культурного значения, выпущенных известными западноевропейскими издателями. Выходя десятками изданий и способствуя популяризации науки и изучению языков, они стали социальным явлением XVIII и XIX веков. Ценность этих книг заключается также в высоком качестве их оформления: это кожаные переплеты, украшенные рельефным орнаментом и надписями, золотое тиснение по корешку и золоченые края страниц, цветные литографии и гравюры и другие классические декоративные элементы. В статье предпринята попытка рассмотреть музейную коллекцию этих энциклопедий и словарей с точки зрения истории книгоиздания в Западной Европе XVIII и XIX веков.

20.01.2014

Dr. Andrei Emilciuc, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 august, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova